

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Проаналізовано роль інтелектуальної власності в забезпеченні економічної безпеки торговельного підприємства, обґрунтовано об'єктивну необхідність її використання, а також вказано на напрями диференціації інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інтелектуально-кадрова складова, економічна безпека торговельного підприємства.

Vasylytsiv T., Mandryk O.

INTELLECTUAL PROPERTY AS A PART IN SUPPORT OF ECONOMIC SECURITY COMMERCIAL ENTERPRISES

Analyzed the role of intellectual property to ensure the economic security of commercial enterprises, reasonably objective need for its use and indicated on the areas of intellectual differentiation and vertical components of economic security.

Keywords: intellectual property, intellectual and human resources component of the economic security of commercial enterprise.

Вступ. В умовах істотного посилення значення нематеріальної складової та інноваційного чинника конкурентоспроможності товарів і послуг роль і значення інтелектуальної власності інтенсивно зростають. Застосування нематеріальних активів є вагомим стимулятором прогресу в усіх видах економічної діяльності. Це обумовлено тією роллю, яку сьогодні відіграють об'єкти інтелектуальної власності у науковій, комерційній, виробничій і зовнішньо-економічній діяльності підприємств. Щодо торгівлі, то перевагами використання об'єктів інтелектуальної власності стають: підвищення конкурентоспроможності товарів та підприємства, збільшення обсягів товарообороту і ринкової частки.

Водночас створення, розвиток і ефективно використання об'єктів інтелектуальної власності в умовах гострої конкурентної боротьби і насичення внутрішнього ринку товарами і послугами стають невід'ємною передумовою життєздатності суб'єктів господарювання. Відтак, інтелектуальна складова все більше відіграє важливу роль в системі функціональних характеристик економічної безпеки торговельного підприємства, адже дозволяє зменшити витрати обігу, підвищити конкурентоспроможність товарів, підсилити маркетинговий комплекс підприємства, є фактором інноваційності господарювання, а відтак забезпечення динамічної конкурентоспроможності торговельного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць, в яких досліджуються теоретичні основи створення, комерціалізації та використання об'єктів інтелектуальної власності, включно з їх розвитком та використанням задля розвитку та збільшення обсягів інноваційної діяльності, необхідно назвати дослідження таких науковців, як Едвінсон Л. Р., Ідріс К. С., Стюарт Т. Л., Білорус О. І.,

Губський Б. А., Святоцький О. П., Верхольотов К. С., Вачевський М. В., Добриніна Г. П., Пархоменко В. Д., Кириченко О. А., Кибанов А. Я., Підпригора О. А., Швець Н. К., Шаваев А. Г.

Постановка завдання. Проте, недостатньо вивченими залишаються проблеми та, що особливо важливо – взаємозв'язки використання об'єктів інтелектуальної власності в політиці управління економічною безпекою підприємства, зокрема торговельного. Метою статті є характеристика теоретичних засад інтелектуальної власності, а також обґрунтування її місця та ролі в системі заходів забезпечення економічної безпеки торговельного підприємства.

Виклад основного матеріалу. Роль інтелектуальної власності в економіці постійно зростає, випереджаючи значущість засобів праці та їх ресурсів. Сьогодні конкурентоспроможні матеріальні цінності та товари, що проходять стадії виробництва, обміну і споживання, створюються за рахунок запровадження нових технологій, використання інтелектуальних творчих знань.

В умовах посилення конкуренції на споживчому ринку України посилюється важливість управління діяльністю суб'єктів господарювання з ширшим залученням об'єктів інтелектуальної власності. Зростання частки нематеріальних активів у ринковій вартості підприємств, вплив об'єктів права інтелектуальної власності на їх конкурентоспроможність потребує глибокого вивчення сутності цієї категорії, її об'єктів та механізмів управління ними.

Згідно господарського кодексу України інтелектуальна власність характеризується як право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної

власності. До об'єктів інтелектуальної власності належать: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці [8, с. 231].

Зрозуміло, що більшість цих об'єктів має істотне значення у комерційній господарській діяльності. Проте, об'єктивно існують особливості використання об'єктів інтелектуальної власності в торгівлі. Так, в торгівлі можуть застосовуватися комерційні найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг) та географічні зазначення.

Водночас, в дослідженнях сучасних науковців, попри визначення ролі інтелектуальної власності в господарській діяльності підприємства, застосовуються й нові погляди на цю категорію. Так, М. Верхольотов зазначає, що інтелектуальна власність є абстрактною правовою категорією, яка визначає об'єктивне втілення створюваних у процесі інтелектуальної діяльності суспільно корисних результатів, які не мають матеріальної форми, але визнаються охороноздатними з огляду на оригінальність втіленого у них творчого задуму [2, с. 5].

На думку К. Ідріса, термін інтелектуальна власність описує ідеї, винаходи, технології, твори мистецтва, які є нематеріальними при їхньому ство-

думки для розв'язання технічного або художнього завдання. Вона не є продуктом, але являє собою особливу ідею, що стоїть за ним, або спосіб, яким ця ідея виражена, або ж відмінний характер того, як цей продукт названий або описаний [4, с. 135].

М. Вачевський вважає, що інтелектуальна власність являється складною соціально-економічною системою, наслідки діяльності якої проявляються в науково-технічній та господарській діяльності і є основою прискорення розвитку технічного прогресу в галузях народного господарства [1, с. 394].

Більшість науковців схильні вважати, що до інтелектуальної власності належать матеріально виражені результати розумової діяльності, які охороняються встановленими нормами і офіційними документами (патентами, свідоцтвами) і надають їх суб'єкту виняткове право на них. Використання об'єктів інтелектуальної власності стимулює прогрес у всіх видах економічної діяльності [3, с. 34].

Зауважимо, що використання об'єктів інтелектуальної власності в торгівлі та у виробничій сфері має деякі відмінності (табл. 1). Так, об'єкти інтелектуальної власності, що використовуються в торгівлі мають більш виражене ринкове та комерційне цільове призначення (торгові марки, торгові знаки та географічні зазначення), тоді як у виробництві – виробничо-технологічне (винаходи, корисні моделі та промислові зразки). Призначенням об'єктів інтелектуальної власності у торгівлі є покращення маркетингових характеристик, а у виробництві - підвищення економічної ефективності господарювання.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз окремих особливостей та переваг використання об'єктів інтелектуальної власності в торгівлі та у виробничій сфері

Ознаки диференціації	Особливості в торгівлі	Особливості у виробничій сфері
Об'єкти, що використовуються	Торгові марки, торгові знаки, географічні зазначення	Об'єкти промислової власності
Призначення об'єктів	Покращення маркетингових характеристик та переваг товарів, послуг і підприємства на ринку	Підвищення економічної ефективності господарювання (збільшення якості продукції, зниження її собівартості)
Можливості використання об'єктів	У рекламній кампанії, паблік релейшнс, просуванні товарів на експорт, нові ринки	У техніко-технологічному процесі, при організації виробництва, у матеріально-технічній базі, при продажі прав на об'єкти промислової власності
Позитивні наслідки використання об'єктів	Збільшення товарообороту, вихід на нові ринкові сегменти, покращення становища підприємства на ринку, покращення іміджу підприємства	Підвищення конкурентоспроможності продукції, забезпечення безперервного інноваційного процесу діяльності
Загрози щодо використання об'єктів	Зміни в конкурентному законодавстві, зміни потреб споживачів, дії конкурентів, зміни на ринку	Зміни у системі матеріально-технічної бази, поява більш перспективних розробок та технологій

ренні, але потім стають цінностями в матеріальній формі як і кожен інший продукт. Інтелектуальна власність є комерційним застосуванням творчої

Щодо можливостей використання об'єктів інтелектуальної власності, то у торгівлі існує можливість застосування їх у рекламній кампанії, паблік

рілейшнс, для просування товарів на експорт, нові ринки, а на виробництві – у техніко-технологічному процесі, при організації виробництва, у матеріально-технічній базі, при продажі прав на об'єкти промислової власності.

Позитивними наслідками при ефективному використанні об'єктів інтелектуальної власності у торгівлі можуть бути збільшення товарообороту, вихід на нові ринкові сегменти, покращення іміджу підприємства та його становища на ринку, тоді як у виробничій сфері - підвищення конкурентоспроможності продукції, забезпечення безперервного інноваційного процесу діяльності.

Загрозами використання об'єктів інтелектуальної власності в торговельній сфері діяльності є зміни в конкурентному законодавстві, зміни потреб споживачів, дії конкурентів, зміни на ринку, а у виробничій сфері - зміни у системі матеріально-технічної бази, а також поява більш перспективних розробок та технологій.

Відносно системи економічної безпеки підприємства, то місце інтелектуальної власності об'єктивно відводиться в межах інтелектуально-кадрової складової. Так, на думку А. Кібанова, інтелектуально-кадрова безпека підприємства включає сукупність принципів, методів, форм організаційного механізму з опрацювання цілей і завдань, спрямованих на збереження, зміцнення й розвиток кадрового потенціалу, створення відповідального і високопродуктивного згуртованого колективу, здатного вчас-

но реагувати на вимоги ринку з урахуванням стратегії розвитку підприємства [6, с. 191].

Н. Швець характеризує інтелектуально-кадрову безпеку підприємства як процес запобігання негативним впливам на стан його економічної безпеки через ризики і загрози, пов'язані з діяльністю персоналу, рівнем розвитку його інтелектуального потенціалу і трудовими відносинами загалом [9, с. 31]. Фактично науковець пропонує розглядати три групи чинників: 1) організацію праці; 2) стан реалізації інтелектуального потенціалу; 3) трудові відносини.

В працях О. Кириченка інтелектуально-кадрова безпека здебільшого зводиться до правового та інформаційного забезпечення процесу управління персоналом, вирішення правових питань трудових відносин, підготовки нормативних документів, що їх регулюють, забезпечення необхідною інформацією всіх підрозділів управління персоналом [5, с. 74], що скоріше є функціями кадрової безпеки або її завданнями.

Проте, все ж більшість наявних в економічній літературі підходів стосуються превалювання ролі кадрової складової над інтелектуальною, що є недостатнім. Зокрема, характеристики кадрової безпеки та інтелектуальної потребують чіткішого розподілу (рис. 1).

Так, до кадрової складової безпеки, традиційно, відносять рівень забезпеченості персоналом та його структуру, кваліфікацію працівників, плинність персоналу, продуктивність праці, ефективність ви-

Рис. 1. Системна сукупність показників-характеристик інтелектуально-кадрової безпеки торговельного підприємства

користання робочого часу, частку операційних витрат на соціальні заходи, рівень соціального захисту персоналу, рівень середньомісячної заробітної плати, частку заохочувальних та компенсаційних виплат.

Натомість видається доцільним, щоб інтелектуальну складову характеризували: частка нематеріальних активів в структурі балансу, рівень зносу нематеріальних активів, кількість використовуваних об'єктів інтелектуальної власності, частка персоналу, що приймає участь у створенні об'єктів інтелектуальної власності, норма доходності інвестицій у створення, розвиток і використання об'єктів інтелектуальної власності, інтелектуальноозброєність.

Отже, за запропонованого диференційованого підходу до формування кадрової та інтелектуальної підсистем, роль інтелектуальної власності в системі економічної безпеки істотно підсилюється, що дуже важливо, адже активізація використання об'єктів інтелектуальної власності позитивно впливає на такі аспекти економічної безпеки торговельного підприємства, як:

1) отримання додаткового доходу від більш ефективного маркетингового супроводу пропонованих на ринку товарів, передачі або продажу прав на об'єкти інтелектуальної власності іншим юридичним особам, надання об'єктів інтелектуальної власності у лізинг чи франчайзинг;

2) збільшення частки акціонерів у капіталі підприємства, збільшення частки власного капіталу, підвищення доходів в розрахунку на одну акцію, отримання додаткових переваг при злитті чи продажу підприємства;

3) підвищення економічної ефективності діяльності підприємства за рахунок збільшення віддачі від капіталовкладень у НДДКР та забезпечення безперервності інноваційного процесу.

Висновки. Позитивними наслідками для торговельного підприємства, за умови ефективного використання ним об'єктів інтелектуальної власності, є збільшення доходу та прибутку, зростання конкурентоспроможності, розвиток інновацій, покращення становища підприємства на ринку. Хоча використання об'єктів інтелектуальної власності може призводити й до збільшення витрат, пов'язаних з патентуванням, реєстрацією торгового знаку та іншими витратами, що теж має бути врахованим, адже впливає на параметри економічної безпеки.

Таким чином, при використанні об'єктів інтелектуальної власності необхідно максимізувати позитивні та нівелювати негативні наслідки. Адже, позитивні більш значущі, стратегічні, довгостроко-

ві, хоча й мають досить високий ступінь невизначеності та ризику, потребують зважених і обґрунтованих управлінських рішень. Ці рішення мають базуватися на систематичному дослідженні ринку, моніторингу зміни потреб споживачів, дій конкурентів, змін у системі матеріально-технічної бази торгівлі, перспективних розробок та комерційних технологій (як вітчизняних, так і міжнародних).

Доцільно, щоб подальші дослідження в аналізованій сфері спрямовувалися на створення методики оцінювання інтелектуальної власності підприємства та обґрунтування якісних і кількісних її ознак, а також визначення детальної структури системи індикаторів інтелектуальних факторів та ефектів від їх використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вачевський М. В. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності: навч. посіб. / М. В. Вачевський, Н. С. Кремень — К.: ВД Професіонал, 2005. — 448 с.

2. Верхолётов М. А. Интеллектуальная собственность как теоретико-правовая категория: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 "Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве" / М. А. Верхолётов // М., 2005. — 27 с.

3. Добриніна Г. П. Патентна інформація і документація. Патентні дослідження / Г. П. Добриніна, В. Д. Пархоменко // К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2004. — 96 с.

4. Ідріс К. С. Інтелектуальна власність — потужний інструмент економічного зростання / К. С. Ідріс // К.: Укрпатент, 2006. — 372 с.

5. Кириченко О. А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. / О. А. Кириченко ; [3-тє вид., перероб. і доп.] — К.: Знання-Прес, 2002. — 384 с.

6. Кибанов А. Я. Управление персоналом организации / А. Я. Кибанов // М.: ИНФРА-М, 2002. — 638 с.

7. Підпригора О. А. Право інтелектуальної власності України: навч. посіб. / О. А. Підпригора, О. О. Підпригора — К.: Знання-Прес, 2002. — 336 с.

8. Цивільний Кодекс України: Офіційний текст / Міністерство юстиції України. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 464 с.

9. Швець Н. К. Методи виявлення і збереження кадрової безпеки, або як перемогти зловживання персоналу / Н. К. Швець // Персонал. — 2006. — № 5. — С. 31.